

بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره‌ی راهنمایی: مطالعه‌ی موردی شهر همدان

دکتر محمد رضا یوسف زاده*   دکتر یحیی معروفی**   مینا انصاری***

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره‌ی راهنمایی شهر همدان در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ می‌باشد. روش تحقیق، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دختر دوره‌ی راهنمایی شهر همدان در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ که تعداد آن‌ها ۱۲۳۴۷ نفر (ناحیه یک-۶۲۲۴ و ناحیه دو-۶۱۲۴) می‌باشد. با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی و بر اساس فرمول تعیین حجم نمونه کرجسی و مورگان تعداد ۳۸۵ نفر (ناحیه یک-۱۹۶ و ناحیه دو-۱۸۹) به عنوان نمونه‌ی آماری انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات شامل پرسش‌نامه‌ی استاندارد توصیف جو سازمانی هالپین و کرافت و پرسشنامه‌ی محقق ساخته‌ی سنجش مهارت‌های اجتماعی است که برای تعیین روایی پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی از روایی محتوایی و برای سنجش پایایی آن از آلفای کرونباخ استفاده شده است. پایایی پرسشنامه جو سازمانی و مهارت اجتماعی به ترتیب معادل ۰/۷۷۴ و ۰/۷۵۲ محاسبه گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از شاخص‌های آمار توصیفی شامل نمودار، درصد فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد، و آزمون‌های آمار استنباطی t همبسته، تحلیل واریانس طرح‌های تکراری، رگرسیون چندگانه و چند متغیره استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که جو غالب مدارس از نظر دانش‌آموزان، جو باز است و بین میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان تفاوت معناداری وجود دارد و

* استاد یار دانشگاه بوعلی سینا همدان. fuman47@gmail.com

** استاد یار دانشگاه بوعلی سینا همدان. y.marooft2007@gmail.com

*** کارشناس ارشد مدیریت آموزشی. m.ansari@yahoo.com

بالاترین میانگین متعلق به مهارت، ابراز وجود (۲۰/۳۸) و پایین‌ترین میانگین متعلق به مسئولیت‌پذیری (۱۶/۵۰) می‌باشد و جو اجتماعی باز به ترتیب قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌ی مثبت و معنادار مهارت، ابراز وجود (۰/۹۹)، مهارت حل مسأله (۰/۳۹)، همکاری (۰/۳۳)، هم‌دلی (۰/۲۸) و مسئولیت‌پذیری (۰/۲۱) می‌باشد. اما جو بسته‌ی قادر به پیش‌بینی معنادار ابعاد مهارت اجتماعی دانش‌آموزان نیست.

کلید واژه‌ها: جو اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی، دانش‌آموزان دختر، دوره‌ی راهنمایی

مقدمه

امروزه به رغم ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد در رویا رویی با مشکلات زندگی فاقد توانایی‌های لازم و انسانی هستند که این امر آنان را در مواجهه با مسایل و مشکلات زندگی، آسیب‌پذیر نموده است. در سال‌های اخیر توجه زیادی به مبحث پرورش مهارت‌های اجتماعی شده است. سگرین^۱ (۸۹:۱۹۹۹) خاطر نشان می‌سازد که تقریباً "پژوهشگران تمامی رشته‌های علوم اجتماعی و تربیتی به مفهوم مهارت اجتماعی علاقه مند شده اند. در ادبیات تعلیم و تربیت تلاش زیادی جهت تعریف مهارت‌های اجتماعی به عمل آمده است. ویکی لیرن^۲ (۲۰۰۳) معتقد است، مهارت‌های اجتماعی به توان برقراری ارتباط با دیگران اطلاق می‌شود به گونه‌ای که فرد بتواند به حقوق، الزامات، رضایت خاطر و یا انجام وظایف خود در حد معقولی دست یابد، بی آن که حقوق دیگران را نادیده بگیرد و در عین حال بتواند در این موارد مبادله‌ای باز و آزاد با دیگران داشته باشد. اشلانت و مک فال^۳ به نقل از بیگی و فیروزبخت (۱۳۸۴:۱۲) مهارت‌های اجتماعی را عبارت از فرآیندهای مرکبی تعریف می‌کنند که فرد را قادر می‌سازد به گونه‌ای رفتار کند که دیگران او را با کفایت تلقی کنند. مهارت‌های اجتماعی توانایی‌های لازم برای انجام رفتارهای هدف مند و موفقیت آمیز هستند. فولادی به نقل از رئیسی (۱۳۸۳) مهارت‌های اجتماعی را توانایی‌های روانی اجتماعی برای رفتار انطباقی و مؤثری که افراد را قادر می‌سازد تا به طور چشم‌گیری با مقتضیات و چالش‌های زندگی روزمره مقابله کنند، می‌داند. آموزش این مهارتها زمینه‌ی ارتقای رشد شخصی و اجتماعی، محافظت از حقوق انسان‌ها و پیشگیری از مشکلات روانی و اجتماعی را فراهم می‌سازد. به طور کلی مهارت‌های اجتماعی به افراد کمک می‌کند تا بتوانند نظرها، عقاید، خواسته‌ها، نیازها و هیجان‌های خود را ابراز کرده، به هنگام نیاز از دیگران درخواست

1.segrin

2.wickylyren

3.schlundt &mcfall

کمک و راهنمایی نمایند. انگلبرگ و اسجوبرگ^۱ (۲۰۰۴) معتقدند مهارت‌های اجتماعی کارکردهای مختلفی دارند، برخی از مهارت‌های اجتماعی، رشد اجتماعی را تسهیل می‌کنند، برخی دیگر بافت‌های بین فردی را بهبود می‌بخشند و برخی دیگر مانع از دادن تقویت‌های جاری می‌شوند.

مهارت‌های اجتماعی دارای ابعاد و مؤلفه‌های مختلفی هستند. بررسی‌ها نشان داده است که جو اجتماعی مدرسه یک اصطلاح چتری است و فهرست استانداردی از ابعاد و مؤلفه‌های جو اجتماعی مدرسه وجود ندارد (کوهن و همکاران، ۲۰۰۹). با این وجود، صاحب نظران مؤلفه‌های گوناگونی را برای مهارت‌های اجتماعی بیان کرده‌اند. کانی و برن^۲ (۲۰۰۶) مهارت اجتماعی را شامل چهار بعد مهارت‌های پایه‌ای مثل مشاهده، مهارت‌های تعاملی، مهارت‌های عاطفی مانند خود اشنایی و تشخیص احساسات خود و مهارت‌های شناختی می‌داند. الیتون و گرشام^۳ (۲۰۰۵) مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی را شامل هم دلی، کنترل هیجان و تأخیر در جلب رضایت و حل تعارض می‌داند. الیوت^۴ به نقل از کرامتی (۱۳۸۳) مهارت‌های اجتماعی را شامل پنج مؤلفه‌ی همکاری، گفتار مناسب، مسئولیت‌پذیری، هم دلی و خویش‌داری می‌داند. مورت و همکاران^۵ (۲۰۰۴) مهارت‌های اجتماعی را شامل رفتار مناسب در تعامل با دیگران، واکنش مناسب هنگام موفقیت و شکست و درس گرفتن از تجارب برای تقویت رفتارهای مطلوب و کاهش رفتارهای نامطلوب می‌دانند. بوئیتل و کامپ^۶ (۲۰۰۵) مهارت‌های اجتماعی را شامل مهارت‌های ابراز موجود، مهارت‌های تقویت اظهار بیانات مثبت، مهارت‌های جرات‌مندی و مهارت‌های ارتباطی گفت و گو حل مشکل میان فردی می‌دانند. باربیدکس و ساکاچوان^۷ به نقل از جواهری (۳۲:۱۳۸۵) مهارت‌های اجتماعی را شامل مهارت‌های گوش دادن و مهارت‌های اجتماعی ابتدایی می‌دانند تیر^۸ (۲۰۰۷) مهارت اجتماعی را شامل توانایی حفظ آرامش، مهارت‌های گوش دادن، مهارت همدلی در موقعیت‌های مختلف با دیگران، برقراری رابطه‌ی دوستانه با دیگران، خود اشنایی، تماس چشمی مناسب می‌داند با اندکی تأمل در طبقه بندی‌ها می‌توان اظهار داشت که اغلب صاحب نظران بر مؤلفه‌هایی چون هم دلی، هم یاری، توانایی دیداری و شنیداری، مسئولیت‌پذیری، ابراز وجود، حل

1. engleberg&sjoberg
2. Canney& byrne
3. Elliott & Gersham
- 4.elliott
5. Mort &etal
6. buitel& kamp
- 7 .sacachan
8. tyrr

مسأله و غیره توافق دارند(جسیکا و شوآب^۱، ۲۰۰۸).

بر این اساس، در این پژوهش مؤلفه‌های مهارت اجتماعی بر مبنای دیدگاه مشترک اغلب صاحب نظران شامل ابراز وجود، هم دلی، هم کاری، مسئولیت پذیری و مهارت حل مسأله است. ابراز وجود، به معنای ملاحظه‌ی حقوق دیگران و در عین حال گرفتن حق خود است(طالب زاده و همکاران، ۱۳۸۸). هم دلی به معنای توانایی تجسم کردن افکار، احساسات و نیازهای دیگران است (نوقابی و شریف، ۱۳۸۴). همکاری به معنای تمایل و ترجیح افراد برای کار کردن با یکدیگر جهت رسیدن به هدف مشترک است(علیخانی، ۱۳۸۳:۱۲). مسئولیت پذیری اتکا بر توانایی خویش جهت انتخاب کردن است. مسئولیت یک ویژگی شخصیتی است که معمولاً به صورت یک نگرش در ساخت روانی و رفتاری فرد شکل می‌گیرد و یک تغییر عمده و اساسی در رفتارهای اجتماعی محسوب می‌شود. و بنابراین در آموزش رفتارهای اجتماعی جایگاه قابل توجهی دارد(طاهری تیزرو، ۱۳۸۸). مسأله به معنی فاصله میان وضع موجود تا وضع مطلوب است و حل مسأله به معنی پر کردن فاصله میان وضع موجود و وضع مطلوب می‌باشند. یا به عبارتی فرآیند ساختن چیزی به صورت آنچه مطلوب است. این تعریف در ادبیات حل مسأله بیشتر مورد تأکید بوده است و به عنوان یک استاندارد پذیرفته شده است (ون گاندی^۲، ۲۰۰۵:۲۳). حل مسأله عبارت است از حرکت از موقعیت نامعین به سمت موقعیت معین(یوسف زاده و همکاران، ۱۳۹۰).

نهادهای مختلفی در زمینه‌ی پرورش مهارت‌های اجتماعی نقش دارند که یکی از مهم‌ترین این نهادها مدرسه است. مدرسه به عنوان یک پایگاه مهم آموزشی تأثیر غیر قابل انکاری در امر تربیت دانش‌آموزان دارد (ارغربایی، ۱۳۸۸:۱۱). در مدارس نیز عوامل گوناگونی در پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر دارند، یکی از مهم‌ترین عوامل مرتبط با مدرسه جو اجتماعی مدرسه یا جو سازمانی است. تحقیقات نشان داده‌اند که تعریف جامع و مشترکی از جو اجتماعی مدرسه در بین صاحب نظران وجود ندارد.(فورلانگ، ۲۰۱۲). برخی از صاحب‌نظران جو اجتماعی را مترداف با محیط اجتماعی می‌دانند و بر این باورند آنچه که در خصوص جو و جو سازمانی بیان می‌شود، همان چیزی است که در باره‌ی جو اجتماعی قابل طرح می‌باشد. برخی دیگر جو اجتماعی را به عنوان یکی از ابعاد جو سازمانی تلقی می‌کنند(آونز به نقل از سلیمی، ۱۳۸۲: ۵۴). بر این اساس صاحب نظران ویژگی‌های مدرسه، به ویژه جو اجتماعی مدرسه را از عوامل مؤثر و اثر بخش در مدرسه و رشد ابعاد شخصیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان قلمداد می‌کند. علاقه بند به نقل از رئیسی (۱۳۸۳) جو سازمانی را عبارت از مجموعه‌ای از حالات، خصوصیات و ویژگی‌های یک مدرسه یا محیط آموزشی می‌داند که آن را سرد یا گرم، قابل اعتماد، ترس آور یا

1. Jessica& schwab

2. van gundy

اطمینان بخش، تحمیل کننده یا بازدارنده می‌سازد و از عواملی مانند رضایت شغلی، شخصیت، رفتار، سوابق، نوع مدیریت، فرهنگ سازمان، روحیه، انگیزش، ساختار و تکنولوژی به وجود می‌آید و سبب تمایز دو سازمان مشابه می‌شود (میر کمالی، ۱۳۸۲: ۱۱۱).

هوی و میسکل^۱ به نقل از عباس زاده (۱۳۸۲: ۴۲۴) معتقدند جو یا اقلیم سازمانی اصطلاح وسیعی است که به ادراک معلمان از محیط عمومی کار در مدرسه اطلاق شده و متأثر از سازمان غیر رسمی، شخصیت افراد و رهبری سازمانی است. به طور ساده تر مجموعه ای از خصوصیات داخلی سازمان که موجب تمایز مدارس از یک دیگر شده و در رفتار اعضای آن‌ها تأثیر دارد. جو سازمانی مدارس نامیده می‌شود. به عبارت دقیق تر جو مدرسه عبارت است از کیفیت نسبتاً پایدار محیط مدرسه که معلمان آن را تجربه کرده، بر رفتار آنان تأثیر گذاشته و مبتنی بر ادراک جمعی رفتار مدرسه است. گروثرت (۲۰۰۸) معتقد است فرهنگ سازمانی یعنی شیوه ای که ما امور پیرامون را انجام می‌دهیم و جو سازمانی یعنی شیوه ای که ما پیرامون را حس می‌کنیم. یعنی نوع حسی که نسبت به محیط داریم. هالپین و کرافت^۲ (به نقل از گودرزی و جمینیان، ۱۳۸۱: ۴۰) در تعریف جو سازمانی می‌گویند: ویژگی‌های درونی که یک سازمان را از سازمان‌های دیگر متمایز ساخته و بر روی رفتار آن تأثیر می‌گذارد، جو سازمانی نامیده می‌شود، این جو سازمانی به وسیله‌ی ادراک کارکنان و توصیف‌های آنان از ویژگی‌های درونی سازمان سنجیده می‌شود. جو مدرسه به عواملی اشاره دارد که در ویژگی‌های عینی و نگرش‌های ذهنی نسبت به یک مدرسه دخالت دارد (استیو^۳، ۲۰۰۷).

جو اجتماعی بر کیفیت و ویژگی حاکم بر زندگی در مدرسه اشاره دارد و بر اساس تعامل تجارب بین دانش‌آموز، والدین و کارکنان مدرسه شکل می‌گیرد و منعکس کننده‌ی هنجارها، الگوی روابط بین فردی، شرایط یاددهی-یادگیری و نوع ساختار مدرسه است (اومالی و دیگران، ۲۰۱۲). به طور کلی، اغلب تعاریف مربوط به جو اجتماعی به چهار مفهوم امنیت، روابط، شرایط یاددهی-یادگیری و محیط فیزیکی اشاره دارند (دانی و دیگران، ۲۰۰۹).

در زمینه‌ی ابعاد جو مدرسه دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. تاجی یوری به نقل از کرامتی (۱۳۸۸: ۲۷) ابعاد جو مدرسه را شامل بعد اکولوژی جو مدرسه، بعد اجتماعی جو مدرسه، بعد سیستم اجتماعی جو مدرسه و بعد فرهنگی جو مدرسه می‌داند. رسینگ و دیگران^۴ به نقل از مرکز شناخت خدمات انسانی^۵ (۲۰۰۴) در یک دیدگاه جامعه شناختی جو مدرسه شامل چهار بعد

-
1. Hoy & Mickel
  2. Halpin&kraft
  3. steve
  4. resing &etal
  5. The center of Human services knowledge

فیزیکی، اجتماعی، عاطفی و آموزشی می‌دانند. هریسون چهار نوع جوسازمانی شامل جو قدرت محور، نقش محور، جو وظیفه محور و جو مردم محور را در سازمان‌های امروزی با توجه به سبک رهبری فرد مدیر، تشخیص داده است (پورسیف، ۱۳۸۵: ۲۷) هوی و سیبو معتقدند که جو مدارس می‌تواند به صورت یکی از انواع چهارگانه‌ی جو باز، درگیر، غیر درگیر و بسته در نظر گرفته شود. هالپین و کرافت، جو را به جو آشنا، جو باز، جو بسته، جو پدران، جو خود مختار و جو کنترل شده تقسیم می‌کند (گودرزی و جمینیان، ۱۳۸۱: ۴۸).

سوابق و پیشینه‌ی پژوهش

پژوهش‌های مختلفی به بررسی جو اجتماعی مدارس و رابطه‌ی آن با مهارت‌های اجتماعی پرداخته است. به طور مثال کونانی (۱۳۷۴) در پژوهشی با عنوان بررسی جو سازمانی مدارس ابتدایی شهر کوه‌دشت نشان داد که: ۲۵٪ مدارس دارای جو باز و ۴۵٪ مدارس دارای جو کنترل شده و ۳۰٪ دارای جو بسته هستند. کدیور (۱۳۷۴) در پژوهش خود با عنوان بررسی رشد قضاوت‌های اخلاقی دانش‌آموزان و رابطه‌ی آن با جوسازمانی و نحوه‌ی تعامل معلم نشان داد که رشد اخلاقی و مهارت قضاوت دانش‌آموزان در جوهای مختلف متفاوت است و بین جو حاکم و رشد اخلاقی رابطه وجود دارد. امیریان زاده (۱۳۷۶) در تحقیقی تحت عنوان بررسی رابطه‌ی بین جو سازمانی و رضایت شغلی معلمان نواحی چهار گانه‌ی شهر شیراز دریافت که مدارس با جو باز، رضایت شغلی بیشتری نسبت به جو بسته دارند. گلچین آرای (۱۳۷۷) در تحقیق خود تحت عنوان بررسی رابطه‌ی جو سازمانی و عمل کرد تحصیلی مدارس ابتدایی شهرستان آران و بیدگل نشان داد بین جو سازمانی و عملکرد تحصیلی مدارس ابتدایی همبستگی وجود دارد. بدین معنی که باز بودن جو مدارس منجر به بهبود عملکرد تحصیلی، و بسته بودن جو مدارس منجر به کاهش عملکرد مطلوب مدرسه می‌شود. عمی (۱۳۸۰) در پژوهشی تحت عنوان بررسی و مقایسه‌ی جو سازمانی مدارس مقاطع ۳ گانه‌ی آموزش و پرورش استان کرمانشاه از دیدگاه کارکنان مدارس نشان داد که، بین جو سازمانی واحدهای آموزشی مقاطع ۳ گانه‌ی آموزش و پرورش تفاوت معنی دار وجود دارد. بدین معنی که بیشترین درجه معناداری بودن به مقطع ابتدایی و سپس مقطع راهنمایی تعلق دارد و مدارس ابتدایی از جو بازتری نسبت به مدارس راهنمایی و متوسطه برخوردارند. عباسیان بروجنی (۱۳۸۷) در تحقیقی تحت عنوان بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر رشد اجتماعی نوجوانان پسر شهرستان بروجن نشان داد که در جو سازمانی باز و با نشاط آموزش مهارت‌های هم دلی و هم کاری بهتر انجام می‌شود.

فاتحی زاده و فتحی (۱۳۸۰) در پژوهشی تحت عنوان بررسی عمل کرد مدرسه در ایجاد و پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره‌ی تحصیلی متوسطه‌ی شهر اصفهان، دریافتند

که، مدرسه با هر ترکیبی از کارکنان و هر نوع برنامه و ماده‌ی درسی بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان کمک می‌کند. علیخانی (۱۳۸۳) در پژوهشی تحت عنوان پیامدهای منفی پنهان محیط اجتماعی مدارس متوسطه‌ی شهر اصفهان و ارائه راه کارهایی برای کاهش پیامدهای منفی دریافت که تقویت رقابت انفرادی، خود پنداری منفی و نگرش منفی نسبت به فعالیت‌های گروهی از جمله عواقب منفی مدارس دارای جو بسته است. رئیسی (۱۳۸۳) در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر جو سازمانی مدرسه در ایجاد و پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره‌ی تحصیلی متوسطه دریافت که اگر جو سازمانی مطلوب در مدرسه حاکم باشد زمینه و بستر مناسب برای کسب مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان فراهم می‌شود. بالتر و دیکسون^۱ (۱۹۸۷) در پژوهشی تحت عنوان تعیین رابطه‌ی خصوصیات جو مطلوب مدارس بر بهبود رفتارهای فراگیران و افزایش موفقیت‌های آنها در یافتند که جو مطلوب شرایط خوشحال کننده و مطلوبی برای فراگیران ایجاد می‌کند به طوری که آنها از محیط یادگیری لذت می‌برند. آندرسون^۲ (۱۹۹۸) در پژوهشی تحت عنوان بررسی وضعیت ارتباط در جو باز و بسته‌ی مدارس متوسطه نشان داد که در مدارس دارای جو باز ارتباط پویاست و جریان مناسب تبادل نظر و اطلاعات وجود دارد. بروکا و همکاران^۳ (۲۰۰۲) در پژوهشی تحت عنوان بررسی رابطه‌ی جو اجتماعی مدارس ابتدایی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دریافتند که بین متغیر جو و پیشرفت تحصیلی همبستگی بالایی وجود دارد. بوئیتل و کامپ^۴ (۲۰۰۵) در پژوهشی تحت عنوان تعیین رابطه جو مدرسه با رضایت فراگیران نشان داد ادراک دانش‌آموزان از جو مدرسه می‌تواند رضایت خاطر آنها و انجام رفتارهای مثبت و مؤثر از سوی آنها را تحت تأثیر قرار دهد. اسمیت و همکاران^۵ (۱۹۹۹) در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر مدرسه بر رشد اجتماعی و تحصیلی فرزندان نشان دادند که مدرسه عامل تأثیر گذار بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان می‌باشد (نوگ^۶، ۲۰۰۵) در پژوهشی تحت عنوان آموزش و پرورش و جو اجتماعی نشان داد که مدارس دارای جو اجتماعی مطلوب، باعث تسهیل پیشرفت فراگیران می‌شود. لاول و باربارا^۷ (۲۰۰۲) در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر جو اجتماعی مدرسه بر تعامل دانش‌آموزان سال سوم متوسطه، نشان داد دانش‌آموزانی که مدرسه شان دارای جو اجتماعی مساعدتری است، تمایل به توافق با یک دیگر دارند. در حالی که در جو اجتماعی نامساعد و بسته

-
1. Bulter & Dikson
  2. Anderson
  3. Brokove & etal
  4. buitel & kamp
  5. smith & etal
  6. Nogs
  7. Lowel & barbara

تر، اختلاف نظر گسترده‌ای وجود دارد. گالای و پونگ^۱ (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان جوامع‌اجتماعی مدارس و میزان مداخله و مشارکت دانش‌آموزان نشان دادند که در جو اجتماعی منعطف و صمیمی، افراد به صورت خودجوش و خودانگیخته به مشارکت می‌پردازند.

پرسش‌های پژوهش

- ۱- جو غالب مدارس از نظر دانش‌آموزان کدام است؟
- ۲- آیا تفاوت معناداری بین میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان وجود دارد؟
- ۳- آیا ادراک دانش‌آموزان از نوع جو پیش‌بینی‌کننده‌ی رشد مهارت اجتماعی آنان می‌باشد؟
- ۴- آیا ادراک دانش‌آموزان از نوع جو پیش‌بینی‌کننده‌ی رشد ابعاد مهارت اجتماعی آنان می‌باشد؟

روش شناسی پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی از نوع هم‌بستگی است. جامعه‌ی آماری در این پژوهش کلیه‌ی دانش‌آموزان دختر مدارس راهنمایی نواحی ۱ و ۲ شهر همدان در سال تحصیلی (۸۹_۹۰) است که تعداد کل آن‌ها ۱۲۳۴۷ نفر (۶۲۲۴ نفر ناحیه یک و ۶۱۲۳ نفر ناحیه دو) می‌باشند. روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی است و حجم نمونه بر اساس جدول برآورد حجم نمونه کرجسی و مورگان ۳۸۵ نفر به تفکیک (۱۹۶ نفر از ناحیه ۱ و ۱۸۹ نفر از ناحیه ۲) می‌باشد، ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش عبارتند از الف) پرسش‌نامه استاندارد سنجش جو مدارس هالپین و کرافت که این پرسش‌نامه توصیف‌کننده‌ی جو حاکم بر مدرسه است. این پرسش‌نامه ابعاد هشت‌گانه‌ی جوسازمانی شامل عدم تعهد، مانع، نشاط یا روحیه، صمیمیت، تولید یا سرپرستی نزدیک، فاصله‌گیری، مراعات، نفوذ یا اعتماد را می‌سنجد. بر اساس این ابعاد نوع جو سازمانی بسته و باز تعیین می‌شود. جو باز در این پرسش‌نامه عبارت است از آنچه که از طریق گویه‌های 1-2-5-6-9-10-12-13-14-16-19-20-24-25-26-27-28-29-30-31 و جو بسته از طریق گویه‌های 3-4-7-8-11-15-17-18-21-22-23-32 سنجیده می‌شود. برای سنجش پایایی این پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده و میزان آن ۰/۷۷۴ محاسبه گردید. پایایی این پرسش‌نامه قبلاً نیز در پژوهش علیخانی ۰/۸۷۲ گزارش شده است. ب) پرسش‌نامه محقق‌ساخته سنجش پرورش مهارت‌های اجتماعی که این پرسش‌نامه دارای ۲۶ سؤال بوده و بر اساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت تنظیم شده است. در این پرسش‌نامه ابعاد مهارت‌های اجتماعی شامل ابراز وجود، هم‌دلی،

---

1. Gally& pong

حل مسأله، مسئولیت‌پذیری و همکاری است که به ترتیب از طریق گویه‌های، ۱ تا ۶، ۷ تا ۱۱، ۱۲ تا ۱۶، ۱۷ تا ۲۱ و ۲۲ تا ۲۶ سنجیده می‌شود. برای سنجش روایی آن از روایی محتوایی و برای سنجش پایایی آن از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است که میزان آن ۰/۷۵۲ محاسبه گردید. داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی شامل درصد، میانگین، انحراف استاندارد، جدول و شکل و از آزمون آماری استنباطی t همبسته، تحلیل واریانس طرح‌های تکراری، رگرسیون چندگانه و چند متغیره در محیط‌های نرم افزاری SPSS 16 و LISREL 8.54 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش

۱- پرسش پژوهشی اول: جو غالب مدارس از نظر دانش‌آموزان کدام است؟
بر اساس اطلاعات مندرج در جدول (۱) از دیدگاه دانش‌آموزان، میانگین جو بسته ۳۶/۷۶ و میانگین جو باز ۵۸/۱۷ می‌باشد. بنابراین جو غالب در مدارس مورد بررسی، جو باز است و هم‌چنین بر اساس نتایج آزمون t با درجه‌ی آزادی ۳۸۴، در سطح معناداری ۰/۰۰۰۱ می‌توان گفت بین میزان شیوع این دو نوع جو از نظر دانش‌آموزان تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۱: مقایسه‌ی میانگین انواع جو اجتماعی مدارس

انواع ساختار	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
جو بسته	۳۶/۷۶	۸/۰۹	۲۲/۴۲	۳۸۴	۰/۰۰۰۱
جو باز	۵۸/۱۷	۱۳/۳۲			

پرسش پژوهشی دوم: آیا تفاوت معناداری بین میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان وجود دارد؟

بر اساس جدول (۲) بالاترین میانگین مهارت اجتماعی دانش‌آموزان، متعلق به ابراز وجود (۲۰/۳۸) و پایین‌ترین میانگین متعلق به مسئولیت‌پذیری (۱۶/۵۰) می‌باشد و بر اساس مقدار F به دست آمده در درجه‌ی آزادی ۴ و ۳۸۴ تفاوت معناداری بین میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان وجود دارد.

جدول ۲: مقایسه‌ی مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان به تفکیک مؤلفه‌ها

سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار f	انحراف استاندارد	میانگین	مهارت‌های اجتماعی
۰/۰۰۰	۴	۱۴۹/۲۷	۴/۱۹	۲۰/۳۸	ابراز وجود
			۳/۸۵	۱۷/۳۵	هم دلی
			۳/۲۷	۱۷/۵۶	حل مسأله
			۲/۸۷	۱۶/۵۰	مسئولیت‌پذیری
			۳/۳۳	۲۰/۵۲	همکاری

پرسش پژوهشی سوم: آیا ادراک دانش‌آموزان از نوع جو پیش‌بینی‌کننده‌ی رشد مهارت اجتماعی آنان می‌باشد؟

جدول ۳: مدل رگرسیون چندگانه‌ی رابطه‌ی جو اجتماعی مدارس با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان

مدل	R	R ²	R تعدیل شده	انحراف استاندارد
۱	۰/۷۱۶	۰/۵۱۳	۰/۵۱۰	۸/۱۱

جدول ۴: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه‌ی رابطه‌ی جو اجتماعی مدارس با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان

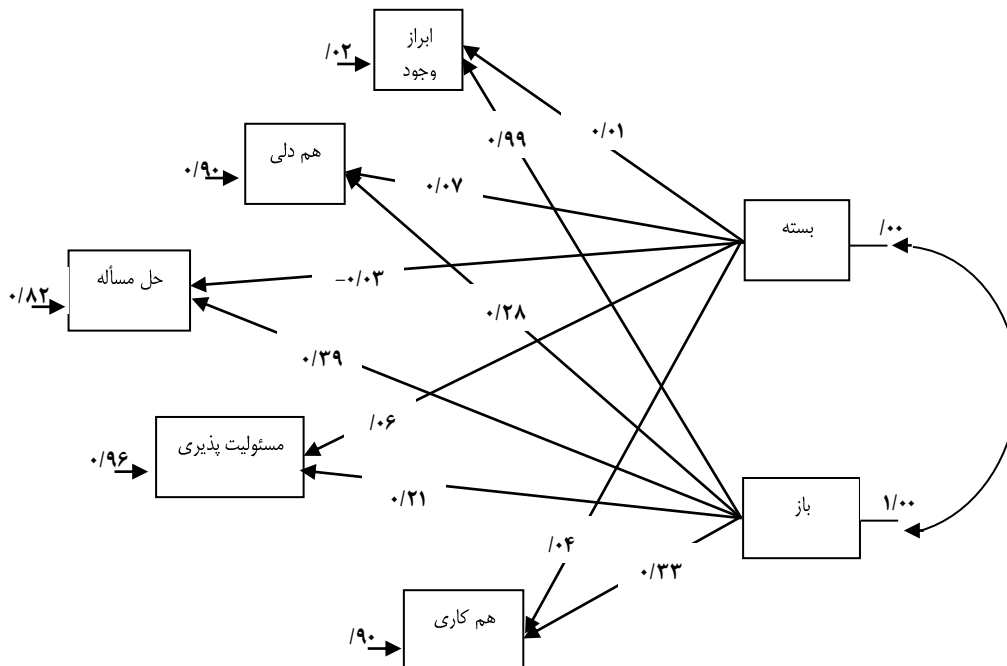
مدل	مجموع مجزورات	میانگین مجزورات	درجه آزادی	F	سطح معناداری
رگرسیون	۲۶۴۷۲/۶۷	۱۳۲۳۶/۳۳	۲	۲۰۰/۹۳	۰/۰۰۰
باقیمانده	۲۵۱۶۳/۷۵	۶۵/۸۷	۳۸۲		
کل	۵۱۶۳۶/۴۲	-	۳۸۴		

جدول ۵: ضرایب پیش‌بینی مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان براساس جو مدارس

متغیر (عامل)	B	Beta	خطای معیار	T	سطح معناداری
مقدار ثابت	۵۶/۷۶		۳/۷۱	۱۵/۲۶	۰/۰۰۰
جو اجتماعی بسته	-۰/۰۱۳	-۰/۰۰۹	۰/۰۵۹	-۰/۲۱۳	۰/۸۳۱
جو اجتماعی باز	۰/۶۱۹	۰/۷۱۲	۰/۰۳۶	۱۷/۲۳	۰/۰۰۰

بر اساس اطلاعات ارائه شده در جداول ۳، ۴ و ۵ می‌توان دریافت که به طور کلی ادراک دانش‌آموزان از جو باز، پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار (۰/۷۱) مهارت اجتماعی آنان می‌باشد،

اما جو بسته‌ی پیش‌بینی‌کننده‌ی معنادار مهارت اجتماعی آنان نمی‌باشد. پرسش پژوهشی چهارم: آیا ادراک دانش‌آموزان از نوع جو اجتماعی، پیش‌بینی‌کننده‌ی رشد ابعاد مهارت‌های اجتماعی آنان می‌باشد؟

شکل ۱: پیش‌بینی مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان براساس جو اجتماعی باز و بسته

آن چنان که در شکل ۱ نشان داده شده است می‌توان دریافت که جو اجتماعی باز پیش‌بینی‌کننده‌ی مثبت و معنادار کلیه‌ی مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان می‌باشد. جو اجتماعی باز به ترتیب قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌ی مثبت و معنادار مهارت ابراز وجود (0/99)، مهارت حل مسأله (0/39)، هم‌کاری (0/33)، هم‌دلی (0/28) و مسئولیت‌پذیری (0/21) می‌باشد. اما جو بسته قادر به پیش‌بینی معناداری ابعاد مهارت اجتماعی دانش‌آموزان نیست. به عبارتی دانش‌آموزانی که جو اجتماعی را باز گزارش نموده‌اند، خود را از نظر مهارت‌های اجتماعی ابراز وجود، هم‌دلی، حل مسأله، مسئولیت‌پذیری و همکاری بالا ارزیابی نموده‌اند، اما دانشجویانی که جو را بسته گزارش کرده‌اند، نقشی برای آن در ارتقا یا کاهش مهارت‌های اجتماعی خود قایل نشده‌اند.

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که جو غالب مدارس از نظر دانش‌آموزان جو باز است. بین میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان تفاوت معناداری وجود دارد به گونه‌ای که بالاترین میانگین متعلق به ابراز وجود (۲۰/۳۸) و پایین‌ترین میانگین متعلق به مسئولیت‌پذیری (۱۶/۵۰) می‌باشد و جو اجتماعی باز به ترتیب قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌ی مثبت و معنادار مهارت ابراز وجود (۰/۹۹)، مهارت حل‌مسأله (۰/۳۹)، هم‌کاری (۰/۳۳)، هم‌دلی (۰/۲۸) و مسئولیت‌پذیری (۰/۲۱) می‌باشد. یافته‌های این تحقیق با تحقیق جمشیدی (۱۳۷۶)، گلچین‌آرای (۱۳۷۷)، علیخانی (۱۳۸۳)، رئیسی (۱۳۸۳)، ملک‌زاده (۱۳۸۶)، طالب‌زاده و همکاران (۱۳۸۸)، هرشل و ثرانبرگ (۱۹۸۲)، اسمیت و همکاران (۱۹۹۹)، نوگ (۲۰۰۵)، بالتر و دیکسون (۱۹۸۷) که در پژوهش‌های خود نشان دادند که بین جو اجتماعی باز و توانایی ابراز وجود دانش‌آموزان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد، هم‌خوانی دارد. هم‌چنین یافته‌های پژوهش نشان داد که بین جو اجتماعی باز و مهارت ابراز همدلی دانش‌آموزان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد. یافته‌های این تحقیق با تحقیق لاول و باربارا (۲۰۰۲)، اجاقی (۱۳۷۷)، عباسیان بروجنی (۱۳۸۷)، شایان‌جهرمی (۱۳۸۸)، بوئیتل و کامپ (۲۰۰۵)، بروکا و همکاران (۲۰۰۲) هم‌خوانی دارد. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین جو اجتماعی باز و تمایل به همکاری دانش‌آموزان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد. یافته‌های این تحقیق با تحقیق انگلبرگ و اسجورگ (۲۰۰۴)، گالای و پونگ (۲۰۰۴)، فاتحی‌زاده و فتحی (۱۳۸۰)، مجنون‌نوی (۱۳۸۱)، طالب‌زاده و همکاران (۱۳۸۸)، آندرسون (۱۹۹۸) و قلتاش (۱۳۸۵) هم‌خوانی دارد. هم‌چنین یافته‌های پژوهش نشان داد که بین جو اجتماعی باز و مهارت حل‌مسأله‌ی دانش‌آموزان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد، یافته‌های این تحقیق با تحقیق جمشیدی (۱۳۷۶)، الیوت و گرشام (۲۰۰۵) و کانی و برن (۲۰۰۶) هم‌خوانی دارد. به نظر می‌رسد علت افزایش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان در جو اجتماعی باز این است که در این مدارس شرایط فراهم می‌شود که معلمان و دانش‌آموزان به دور از هر گونه تهدید، تحمیل و فشار، آزادانه و صادقانه در کنار یک‌دیگر به فعالیت می‌پردازند و فضای روانی سالم و سازنده بر روابط اجتماعی آنان حاکم است و شیوه‌ی انجام فعالیت‌ها مشارکت‌جویانه بوده روش‌های کنترل‌مبتنی بر روش‌های انسان‌گرایانه از جمله روش‌های خودکنترلی، خودانضباطی و خودتنظیمی است (گودرزی و گمینیان، ۱۳۸۱: ۸۱). به علاوه یافته‌های پژوهش نشان داد که بین میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان مدارس دارای جو باز و بسته تفاوت دارد و جو بسته قادر به پیش‌بینی معنادار ابعاد مهارت اجتماعی دانش‌آموزان نیست. بسیاری از تحقیقاتی که در مورد جو انجام شده، نشان‌دهنده اثرات جو مطلوب بر رشد تواناییهای فردی و اجتماعی دانش‌آموزان می‌باشد. تحقیقات نشان داده‌اند که دانش‌آموزانی که از جو مشارکتی و باز در مدرسه بهره‌مندند از نظر

درسی و میزان یادگیری نسبت به دانش‌آموزان مدارس دارای جو عادی و بسته در سطح بالاتری می‌باشند، بنابراین مدرسه ای می‌تواند در دستیابی به اهداف خود موفق باشد که عمل کرد درونش به جو باز نزدیک تر باشد. به عبارت دیگر جو مثبت به رضایت خاطر، افزایش پیشرفت تحصیلی یا بهره‌وری منجر می‌گردد و در مقابل، مدارس با جو ضعیف منجر به فقدان اندیشی، عدم اعتماد و نارضایتی می‌شود.

محدودیت‌های پژوهش

محدود کردن ابزار سنجش جو اجتماعی به پرسش نامه‌ی هالپین و کرافت و محدود کردن مؤلفه‌های مهارت اجتماعی به ۵ مؤلفه از بین انواع مؤلفه‌های مهارت اجتماعی و محدود شدن جامعه‌ی پژوهش به دوره‌ی راهنمایی و مدارس دخترانه از عمده‌ترین محدودیت‌های این پژوهش محسوب می‌شود. به علاوه چون جو اجتماعی تحت تأثیر زمینه و فرهنگ سازمانی مدارس قرار دارد، میزان تعمیم‌پذیری یافته‌ها از دیگر محدودیت‌های این پژوهش است.

پیشنهاد‌های پژوهش

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گزاران و متولیان امر، مدیران مدارس، معلمان و کلیه‌ی عوامل دخیل در امر تعلیم و تربیت به منظور پرورش صفات و ویژگی‌های سازنده و مثبتی چون حس هم‌دلی، هم‌کاری، مشارکت، مسئولیت‌پذیری، ابراز وجود، خودباوری و عزت نفس و زدودن صفات منفی چون اطاعت‌پذیری بی‌چون و چرا و رقابت‌های منفی، حسادت و سلطه‌پذیری و سلطه‌گری زمینه‌ی ایجاد جو مثبت و باز را در مدارس فراهم سازند. تنها در چنین شرایطی است که می‌توان از مدارس انتظار داشت نقش بی‌بدیل خود را در تربیت نسلی نوآور، نواندیش و ریسک‌پذیر ایفا نمایند و از این طریق مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان را توسعه بخشند.

تلویحات تربیتی و آموزشی پژوهش

- ۱- شناخت جو اجتماعی حاکم بر مدارس مورد بررسی و ویژگی‌های مترتب بر هر کدام از این جوها.
- ۲- تبیین ضرورت تمسک مدارس به جو باز به منظور پرورش مهارت ابراز وجود در دانش‌آموزان.
- ۳- کمک مدیران جهت شناخت و پای بندی به سبک‌های مدیریت منعطف و مشارکتی متناسب با جو اجتماعی باز در مدارس.

- ۴- کمک به معلمان جهت استفاده‌ی روش‌های یاددهی- یادگیری فعال از قبیل حل مسأله، اکتشافی، کاوش‌گری و... به منظور پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان.
- ۵- تشویق به کسب بینش آکادمیک و مواجهه علمی با متغیرهای جو اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی.
- ۶- اهتمام بیش از پیش به تشویق و ترویج صفات و ویژگی‌های انسانی دانش‌آموزان از جمله هم‌دلی، هم‌کاری، مسئولیت‌پذیری که از استلزامات لاینفک زندگی دنیای متعامل و متحول امروزی است.

منابع

الف. فارسی

- اجاقی، علی. (۱۳۷۷). *بررسی رابطه‌ی جو سازمانی و روحیه‌ی دبیران شهر ملایر*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- ارغربایی، معین. (۱۳۸۸). *ارتباط موثر، راه کارهایی برای بهبود روابط بین فردی*. تهران: نشر قطره.
- امیریان زاده، مژگان. (۱۳۷۶). *بررسی رابطه بین جو سازمانی و رضایت شغلی نواحی ۴ گانه شیراز*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی شیراز.
- اون، هارچی؛ و ساندرز، کریستین. (۱۳۸۴). *مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی*. ترجمه‌ی خشایار بیگی و مهرداد فیروز بخت. تهران: انتشارات رشد.
- اونز، رابرت جی. (۱۳۸۲). *رفتار سازمانی در آموزش و پرورش*. ترجمه‌ی قربانعلی سلیمی و احمد علی فروغی. اصفهان: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- پورسیف، سید مجتبی. (۱۳۸۵). *بررسی رابطه جو سازمانی، استرس شغلی کارکنان گمرکات مستقر در تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جمشیدی، علیقلی. (۱۳۷۶). *بررسی رابطه بین جو سازمانی و اثر بخشی مدارس ابتدایی مشگین شهر*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جوهری کامل، عابدین. (۱۳۸۵). *بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی و هوش هیجانی با مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان راهنمایی شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشگاه تربیت معلم.

رئیزی، حمید. (۱۳۸۳). بررسی رابطه بین جو سازمانی مدرسه در ایجاد و پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره تحصیلی متوسطه چهارم‌حال بختیاری. طرح تحقیقاتی. شورای تحقیقات وزارت آموزش و پرورش: پژوهشگاه تعلیم و تربیت همدان. شایان جهرمی، شاپور امین؛ احمدی، عباداله؛ و درویش پور فراغه، سکینه. (۱۳۸۸). بررسی رابطه میان جو سازمانی با تعهد سازمانی و روحیه از دیدگاه دبیران دوره راهنمایی مدارس دخترانه شهر مرو دشت. فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. ۲(۳). صص ۱۳۰-۱۰۹

طالب زاده نوبریان، محسن؛ صالح صدق پور، بهرام و کرامتی، انسی. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس متوسطه بر پرورش مهارت‌های اجتماعی فراگیران. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران. ۲(۸). صص ۴۶-۲۳

عباسیان بروجنی، علیرضا. (۱۳۸۷). تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر رشد اجتماعی نوجوانان پسر دور از خانواده (دانش‌آموزان مدارس شبانه روزی) شهرستان بروجن. پایان نامه کارشناسی ارشد، مشاوره خانواده، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه شهید بهشتی.

علیخانی، حسین. (۱۳۸۳). بررسی پیامدهای قصد نشده (برنامه درسی پنهان) محیط اجتماعی مدارس متوسطه شهر اصفهان و آرایه راهکارهایی برای کاهش پیامدهای منفی آن. پایان نامه کارشناسی ارشد، برنامه ریزی درسی. دانشگاه تربیت مدرس تهران.

عمی، فاطمه. (۱۳۸۰). بررسی و مقایسه جو سازمانی مدارس مقاطع ۳ گانه آموزش و پرورش استان کرمانشاه از دیدگاه کارکنان مدارس شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان کرمانشاه. پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشگاه تربیت معلم.

فاتحی‌زاده، مریم؛ و فتحی، فاطمه. (۱۳۸۰). بررسی عملکرد مدرسه در ایجاد و پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره تحصیلی متوسطه. طرح تحقیقاتی. شورای تحقیقات وزارت آموزش و پرورش. دانشگاه اصفهان.

قلتاش، عباس. (۱۳۸۵). بررسی تأثیر یادگیری مشارکتی بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان پسر پایه پنجم شهر کرد، پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشگاه تربیت معلم.

کدیور، پروین. (۱۳۷۴). بررسی رشد قضاوت‌های اخلاقی دانش‌آموزان و رابطه آن با جو سازمانی مدرسه و نحوه تعامل معلم و دانش‌آموزان، فصلنامه تعلیم و تربیت. ۴۸. صص ۶۹-۴۷.

کرامتی، انسی. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس متوسطه دولتی دخترانه شهر تهران بر پرورش مهارت‌های اجتماعی فراگیران آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی.

کرد نقابی، رسول. پاشا شریفی، حسن. (۱۳۸۴). تهیه و تدوین برنامه مهارت‌های زندگی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه‌ی تحصیلی. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. ۴(۱۲). صص ۳۴-۱۱. کونانی، رودابه. (۱۳۷۴). بررسی جو سازمانی مدارس ابتدایی کوهدشت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشگاه تربیت معلم تهران.

گلچین آرای، علی اکبر. (۱۳۷۷). بررسی رابطه بین جو سازمانی و عملکرد تحصیلی مدارس ابتدایی شهرستان آران و بیدگل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.

گودرزی، اکرم. گمینان، وجیهه. (۱۳۸۱). اصول و مبانی و نظریه‌های جو و فرهنگ سازمانی. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی.

مجنون، طاهر. (۱۳۸۱). تأثیر جو سازمانی مدارس بر عملکرد دبیران دبیرستان‌های شهرستان بوکان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.

ملک زاده آقباش، شیوا. (۱۳۸۶). بررسی رابطه جو سازمانی و اثر بخشی مدارس در دبیرستان‌های دولتی دخترانه شهر تهران از دیدگاه دبیران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی تهران.

میرکمالی، سیدمحمد. (۱۳۸۲). روابط انسانی در آموزشگاه، تهران: نشر یسپرون.

هوی. وین ک، میسکل. سیسل ج. (۱۳۸۲). مدیریت آموزشی (تئوری، تحقیق و عمل). ترجمه‌ی میر محمد سید عباس زاده. ارومیه: انتشارات دانشگاه ارومیه.

یوسف زاده، محمد رضا. معروفی، یحیی. طاهری تیزرو، مهین. (۱۳۹۰). تربیت انتقادی. همدان: سپهر دانش

ب. انگلیسی

Anderson, S. (1998). The search for school climate: A review of the school climate. **Review of educational research**. 52 (3):368-420.

Brokovem, M.; & Larson, P. (2002). Elementary school climate and school achievement. **American educational research**. 15(2):301-310

Bulter, A.; & Dikson, M. (1987). **Improving school culture centennial high school**. Available at: www.nwrel.org

- Canney, C.; & byrne, A. (2006). Evaluating circle time as a support to social skills development reflections on a journey in school- based Research. **British journal of special education**. 33 (1):224-235
- Cohen, J.; McCabe, L. Michelli, N, & Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice and teacher education. **Teachers College Record**. 111(1):180–213.
- Denny, S., Robinson, E., Milfont, T., & Grant, S. (2009). **The social climate of secondary schools in New Zealand**. Auckland: The University of Auckland
- Elliott, S.; & Gersham, M. (2005). Social skills intervention for children, behavior **modification**. 17(3): 287-313.
- Engelberg, E.; & Sjoberg, L. (2004). Emotional. Intelligence, Affect intensity and social adjustment. **Journal of personality and individual differences**. 37(1):533- 542
- Furlong, G. (2012). **The importance of building a safe and caring school climate, The National Administration Guidelines**. NAGs.aspx
- Gallay, L.; pong, E. (2004). **School climate and student intervention strategies**. Paper presented at the society for prevention research annual meeting, que bec city.
- Gruenert, S. (2008). **School culture, school climate: They are not the same thing**. Principal, International research and practice (2nd ed., pp. 317–329). New York: Rutledge
- Hershel, D.; & Thornburg, A. (1982). **The total early adolescent in contemporary society high school** journal of psychology v65.N8.pp272- 78
- Jessica, M.; & schwab, M. (2008). **Social skills, monthly news letter**, NYU.child study center
- Lowel, M.; & Barbara, M. (2002). **Teaching secondary student with mild learning and behavior problem. Methods, materials, strategies**. Second edition New York: mpvi, Aven, A. publish.
- Meulen. O.; prins. P.; buitel. A. kamp.p.(2005). A psychometric Evaluation of the social skill rating system in children with attention deficit hyperactivity disorder **.Behavior research and therapy**.102(30):35-7389
- Mort, F.; hapkins. j, varen.k.(2004). Assessing the organizational climate and relationship for perception of support for innovation. **International journal of manpower**.25 (2):167-180
- Nog. S. (2005). **What about social skills?** Available at: [http://www. Inched.Org](http://www.Inched.Org).
- O'Malley, M.; Katz, K.; Renshaw, T.; & Furlong, M. (2012). Gauging the

- system: Trends in Practice and teacher education. **Teachers College Record**, 111(1):180–213.
- Segrin, A. (1999). **Implementing IDEA: A Guide for principals. Association for exceptional children, Arlington, va.special education programs.** (Chapter of school climate) pp37-40.
- Smith, D ,nelson.p,karen.f . (1999). Parental employment, school climate, and children's academic and social development. **Journal of applied psychology**. 84. (5):737-753.
- Steve, P. (2007). The Importance of intrapersonal relationship. Available at: **<http://www.outveach.msu.edu/>**
- The center of Human services knowledge. (2004). Organized by MSU.Engagement specialists and faculty for funder, policy developers, planners, and managers. **Social climate and learning** (31):1-10]
- Tyrr, M. (2007). **six key social skills.** **http://www.self_confidence.Co.uk/social-skills.htm/**
- Van gundy, A. (2005). **One hundred one activities for teaching creativity and problem solving.** John Wiley & sons Inc
- Wickelyren, W. (2002). **How to solve problem: elements of a theory of problems and problem solving.** W.H .Freenan.inc